

4.

**Den danske Undervisning i Slesvig-Holstens højere
Skoler i den preussiske Tid (1864-1920).**

Af

Thomas Otto Achelis

Det var praktiske Hensyn, ikke nationale Grunde, som foranledigede Generalsuperintendenten Adler til at optage Dansk-undervisning i Hertugdømmernes lærde Skoler, da han udarbejdede den »almindelige Skoleforordning« (1814). Derfor var denne Undervisning ikke indskrænket til de fire lærde Skoler i Hertugdømmet Slesvig; det var Helstatens andet Sprog, som Eleverne i alle fire Klasser skulde dyrke, Militærets Kommando- og Forretningsprog, Sproget, i hvilket alle Kaldsbreve blev udfærdiget.

Praktiske Hensyn var det ligeledes, som et halvt Aarhundrede senere, efter Hertugdømmernes Adskillelse fra Danmark, gav Anledning til, at Undervisningen i det danske Sprog blev opretholdt i de slesvigske Gymnasier enten en Tid lang eller indtil Verdenskrigen.

Indtil 1863 var Dansk Undervisningsfag i alle lærde Skoler i begge Hertugdømmer — ikke i Lauenborg — med to Timer om Ugen i hver Klasse; i Flensborg var det Undervisningssprog i Halvdelen af Fagene, i Haderslev i dem alle¹. Det blev nu forandret, idet den danske Undervisning blev ophævet ved Gymnasierne i *Holsten*.

Indtil 1864 var Eleverne i Kvarta og Tertia blevet undervist i Grammatikken, og Læsebøger af Flor, Lübker, Holst, Blichert og Witt blev benyttet. Kun i Glückstadt havde allerede Tertianerne læst Allens Haandbog i Fædrelandets Historie, og det er mærkeligt, at denne »Nationalliberalismens Historiebog«² blev bibeholdt efter 1864. I Sekunda var »Erik Menveds Barndom« den sædvanlige og for Eleverne passende Læsning (Glückstadt,

¹ Achelis i Nordelbingen, IX (1933), 296.

² Ellen Jørgensen: Historiens Studium i Danmark (1943), 191.

Kiel, Meldorf, sandsynligvis ogsaa i Altona)¹. I Plön læste Primanerne denne Roman, medens Sekundanerne brugte »Kong Erik og de Fredløse«. I Kiel fik Primanerne Orstedes Værk »Aanden i Naturen« at læse, i Meldorf vovede man at give dem Grundtvigs »Asers og Norners Bedrifter«. I Glückstadt lærte Eleverne den nordiske Mytologi at kende gennem Oehlenschlägers »Nordens Guder«. Desforuden oversatte de Stykker af Schiller til Dansk. Dertil kræves der et noje Kendskab til det danske Sprog, og dette kunde kun opnaaes her, hvor Skolens Rektor, P. H. Jessen, som havde Dansktimerne, kendte Sproget fra Barnsben af². Derfor blev der i Glückstadt krævet og opnaaet mere end ved de øvrige holstenske lærde Skoler.

Efter Krigen blev den danske Undervisning i Skoleaaret 1864/65 indskrænket til en Time om Ugen i Glückstadt for Prima og Sekunda, i Plön for Prima til Tertia, i Kiel og Meldorf blev den afskaffet for Prima og Sekunda³, i Rensborg havde Realgymnasiets Primaner, Realprimanerne og Realtertianerne en, Realsekundanerne to Timer Dansk om Ugen⁴.

Allerede 1864 fjernedes den danske Undervisning i Meldorf, 1865/66⁵ i Kiel; ved de andre holstenske Gymnasier blev der givet Danskundervisning i Overenstemmelse med flg. Skema:

¹ Indbydelsesskrifter fra Altona 1864 og 1865 giver ingen Oversigt over Undervisningen, »Erik Menveds Barndom« blev ifølge Programmerne 1866, 1867 og 1868 læst i Skoleaarene 1865/66 til 1867/68. — Jfr. Kjeld Galster: Ingemanns historiske Romaner og Digte (1922), 79—89, 211 f.

² Achelis: Blätter zur Zusammenkunft ehemaliger Lehrer und Schüler des Haderslebener Johanneums (1936), 3 ff.

³ H. Skalberg: Undervisningen i Dansk ved Universitetet i Kiel og i Hertugdømmernes lærde Skoler efter 1864 (1932), 14 A. 6. — Hovedkilden for de holstenske Skoler er Skolernes Indbydelsesskrifter.

⁴ Achelis i Zeitschrift f. Schlesw.-Holst. Geschichte, LXXIV—LXXV (1951), 493—99. Med Urette har man sagt, at dette Foredrag indeholder »Propaganda für Dänemark«.

⁵ Skalberg skriver S. 14, A. 6, at den danske Undervisning i Kiel blev standset i 1866. I Skoleaaret 1865/66 fik Tertianerne og Kvartanerne to Timer Dansk om Ugen, i Skoleaaret 1866/67 er der ikke længere undervist i Dansk. — I Meldorf er der kun indtil Mikkelstdag 1864 undervist i Dansk (i Tertia og Kvarta).

Klasse	Altona	Glückstadt	Plön	Rensborg (Realklasser)
Prima	1	1	1	1
Sekunda	1	1	1	2
Tertia	1	2	1	1
Kvarta	1	0	2	0

Ingemanns Romaner Valdemar Sejr, Erik Menveds Barndom, Kong Erik og de Fredløse blev ved at være den yndede Læsning, kun i Glückstadt blev »Erasmus Montanus« og »Nordens Guder« læst (Aaret i Forvejen læstes der »Palnatoke«).

1866/67 blev den danske Undervisning fortsat, 1867/68 er der vistnok sidste Gang undervist i det danske Sprog i de holstenske Gymnasier:

Klasse	Altona	Glückstadt	Plön	Rensborg (Realklasser)
Prima	1	1	1	1
Sekunda	1	1	1	2
Tertia	0	2	2	0

I Glückstadt hørte den danske Undervisning op Oktober 1867¹.

Anderledes formede Skæbnen sig for Undervisningen i Dansk i det tidligere Hertugdømme *Slesvig*, i hvis nordlige Del Dansk var og er Folkesprog, Kirkesprog (og i Begyndelsen tillige Skolesprog) og hvor det preussiske Styre indførte en tosproget Forvaltning².

Her var i April 1864 til de tre gamle Latinskoler kommet Husum lærde Skole, som 1854 var degraderet til en Borgerskole. I en forstaaelig Reaktion imod den daarlige Behandling, som

¹ Plön Indbydelsesskrift 1869 findes ikke paa de Kielske Biblioteker. — Angaaende Altona jfr. 200 Jahre Christianeum zu Altona (1938), 41 Anm. — I Rensborg er den danske Undervisning afskaffet ved Forordninger af 2/6 1865 og 4/4 1866 (Acta F. 25 i Skolens Arkiv, Achelis i Zeitschr. f. Schlesw.-Holst. Gesch. LXXIV—LXXV (1951), 499, A. 3). — Signaturen passer ikke længere, da man i 1953 har konfunderet Direktoriets og Rektoratets Arkiver (en arkivalisk Forbrydelse!) og endog ikke har tænkt paa at lave en Konkordants!

² Sønderjyllands Historie, V, 127.

Nordfrislands ældste Latinskole havde faaet, blev der foreløbig slet ikke undervist i Dansk her¹, men i 1865 blev Dansk dog igen Undervisningsfag. 1864 blev de tre andre lærde Skoler i Hertugdømmet alter aabnet, nu som tyske Undervisningsanstalter, i Haderslev efter en Undersøgelse, »ob es den Wünschen und Interessen der nordschleswigschen Bevölkerung entsprechen, wenn die Unterrichtssprache auf der Haderslebener Gelehrtenschule wieder die deutsche werde²».

1865 har Gehejme Overregeringsraad Ludwig Wiese paa Foranledning af den preussiske Kultusminister Heinrich von Mühler³ besøgt de slesvigske Latinskoler. I sin Beretning til Ministeren skriver Wiese, at Undervisningen i Dansk ikke kan undværes i Haderslev, men i Flensborg og Slesvig kan den efter hans Mening enten afskaffes, ligesom det er sket i Husum, eller erklæres for fakultativ⁴.

Anderledes tænkte man imidlertid i Landsregeringen for Hertugdømmerne. Rudolf Samuel Nicolaus Rathjen, Kontorchef for den anden Sektion, skrev til Friherre von Zedlitz, det preussiske Medlem af »Oberste Zivilbehörde⁵«, at den danske Undervisning hverken kan undværes i Flensborg, som er beliggende i umiddelbar Nærhed af det dansktalende Distrikt, og heller ikke i Husum og Slesvig, da Dansk er det officielle Sprog i en ikke liden Del af Hertugdømmet Slesvig og Tjenestmændene i de ikke dansktalende Distrikter er nødt til at have Kendskab til Sproget af Hensyn til Korrespondancer etc. Endnu bestemtere krævede Friherre von Zedlitz, at der paa Gymnasierne skulde være Lejlighed til at lære Dansk, saalænge Sproget »auch nur im Umgange des täglichen Lebens von der Bevölkerung gebraucht wird⁶«. I en udførlig Skrivelse til Grev Bismarck har han gjort

¹ Progr. Husum 1865, 49 f. — Stemningen i Husum fik et meget tydeligt Udtryk i et Festdigt, som Konrektor Otto Kallsen havde skrevet i Anledning af Skolebygningens Indvielse den 18. Oktober 1867 (Progr. 1868, 17).

² Achelis i Zeitschr. f. Schlesw.-Holst. Gesch., LXXVII (1953), 218 f.

³ Jfr. Walter Reichle: Zwischen Staat und Kirche (1938).

⁴ Abt. 302, Nr. 2097 Slesvig Landsarkiv — i det følgende L.-A. —

⁵ Ibid. 20/6 1866.

⁶ Ibid. 5/10 1866.

Rede for sine Synspunkter, og allerede tidligere havde han gjort Rektoratet i Husum opmærksom paa, at det var nødvendigt at undervise Eleverne i det danske Sprog.

Saaledes blev foreløbig Undervisningen i Dansk bevaret for de fire slesvigske Gymnasier som obligatorisk, kun i Realklasserne var den fakultativ. Efter at Hertugdømmerne i 1867 blev indlemmet i Kongeriget Preussen og et »Provinzial-Schulkollegium« blev indrettet — foreløbig i Kiel —, skrev Kultusministeren von Müller til dette, at det skulde overveje, om Undervisningen i Dansk skulde bibeholdes som obligatorisk¹. Den 20. Februar 1869 udkom Kollegiets Forordning, der blev grundlæggende for de næste ti Aar og som paabød, at Dansk skulde vedblive at være obligatorisk Undervisningsfag i de fire Gymnasier, men fakultativ i Realklasserne. Kun Sønner af Militærpersoner eller Tjenestemænd, som ikke var født i Provinsen, kunde dispenseres fra den obligatoriske Undervisning².

I forskellig Udstrækning blev der i de følgende ti Aar givet obligatorisk Undervisning i Dansk i de fire Gymnasier; fakultativ var den ved den i 1865 i Sønderborg grundlagte Realskole og i i Gymnasiernes Realklasser. Eleverne lærte Dansk efter følgende Timeplan:

Klasse	Flensborg 1867/68	Haderslev 1867/68	Husum 1867/68	Slesvig 1868/69
Prima	0	2	0	1
Sekunda	0	2	1	1
Tertia	2	2	2	0
Kvarta	2	2	2	0
Kvinta	2	2	0	0
Seksta	2	3	0	0
i alt ...	8	13	5	2

¹ Minister v. Mühler til Provincial-Skolekollegiet, dat. Berlin 30/12 1868: Abt. 302, Nr. 2097 L.-A.

² Jfr. L. Wiese: Das höhere Schulwesen in Preussen, II (1869), 52; Progr. Flensborg 1869, 39; Akterne »Dänisch« i Flensborg Gymnasialarkiv; Achelis i Göttingische Gelehrte Anzeigen 1935, 95.

I Flensborg blev der ikke undervist i Dansk i de to øverste Klasser, det vil sige i de sidste fire Skoleaar. Grunden var, at disse Klassers Elever indtil 1864 var blevet undervist paa Dansk i Halvdelen af Fagene, medens deres Kendskab til de klassiske Sprog var aldeles utilfredsstillende¹.

I Haderslev var i 1864 Antallet af Timer i Dansk og Tysk det samme, to Timer for hvert Sprog fra Prima til Kvinta og tre Timer i Seksta, ialt 13 Timer Dansk og 13 Timer Tysk om Ugen. Indtil 1874 skete der kun den Forandring heri, at Sekstanerne fik to Timer Dansk, Primanerne tre Timer Tysk, ialt tolv Timer Dansk og fjorten Tysk².

At Primanerne i Husum indtil 1867/68 ikke fik Undervisning i Dansk, skyldes, at man overhovedet ikke var villig at anerkende Faget.³ Paa Foranledning af »Oberste Zivilbehörde« blev det dog indført. I Skoleaarene 1869/70 og 1870/71 havde Eleverne i de tre øverste Klasser to Timer Dansk om Ugen; men fra 1871 blev Undervisningen indskrænket til Prima og Sekunda. Primanerne benyttede Flors Haandbog, Sekundanerne læste Valdemar Sejr. Bemærkes skal det, at Primanerne i 1869/70 vovede at give sig i Lag med den vanskeligere Opgave at oversætte Lessings Komædie »Minna von Barnhelm«.

I Slesvig Katedralskole blev kun givet en Time Dansk i Prima og Sekunda, hvortil en Læsebog og Flors Haandbog blev benyttet. Naturligvis var og er en Undervisning med kun en Time om Ugen næsten værdiløs — det gælder for alle Fag —, og da Rektor Keck indsaa dette, indgav han i December 1868 — før den omtalte Forordning af 20. Februar 1869 — et Andragende om Tilladelse til at ophæve Undervisningen i Dansk fra

¹ V. Ammundsen skriver i *Sønderjyllands Historie*, V (1933), 309: »Snart blev Undervisningen i Dansk ombyttet med Engelsk«. Oplysningerne beror paa Kaftans Erindringer (1924, 37) og modbevises af Skolens trykte Lektionstabeller i Kiels Universitetsbibliotek (nu brændt) og Skolens Akter; jfr. *Göttingische gelehrte Anzeigen* 1935, 95.

² Achelis i *Tilskueren* 1919, 439—43 og mere udførligt i *Zeitschr. f. Schlesw.-Holst. Geschichte*, LXXVII (1953), 220.

³ I Progr. 1869 mangler Efterretninger om Undervisningen i Skoleaaret 1868/69.

Paaske 1869¹. Dette fik han dog intet ud af; Provincial-Skolekollegiet meddelte ham, at det ikke havde Bemyndigelse til at ophæve Undervisningen i Dansk og at det ikke kunde anse det for hensigtsmæssigt at indsende et Andragende derom til Berlin. Det endte med at udtale: »Sind die Leistungen darin bisher nicht genügend gewesen, so wird es sich empfehlen, statt einer Stunde wöchentlich nunmehr 2 zu geben«. Keck havde ikke opnaaet noget som helst og foretrak ikke at benytte den givne Tilladelse til at fordoble Timetallet².

Paa denne Maade er der givet Undervisning i Dansk i de første ti Aar efter Helstatens Sammenbrud, obligatorisk i Gymnasieklasserne, fakultativ i Realklasserne og ved Sønderborg Realskole. I Slesvig Katedralskole var den indskrænket til de to øverste Klasser, i Husum til de tre øverste. I Haderslev blev der endnu 1874 undervist i Dansk fra Seksta til Prima med to ugentlige Timer. I Modsætning hertil var Undervisningen i Flensborg jo i Begyndelsen indskrænket til de nederste og mellemste Klasser, men fra 1870 blev den indført i de to øverste Gymnasie- og Realklasser, i Gymnasiet som obligatorisk, i Realklasserne som fakultativ. Fagets Udvikling fra 1866/67 til 1873/74 viser den følgende Oversigt: (se Side 402).

I denne Periode har Rektorerne i Slesvig og Husum atter og atter gjort sig Umage for at fjerne Dansktimerne fra Skoleplanen eller i hvert Tilfælde at faa dem gjort fakultative. Vi har talt om Kecks uheldige Forsøg i 1869; allerede i 1871 bad hans Efterfølger Gidionsen, ligesom Keck en indfødt Slesviger, om Ophevelse af den fakultative Undervisning i Realklasserne. Han henviser til, at den var daarligt besøgt — hvad der jo tit hænder ved fakultative Fag —; i Sekunda deltog 3 af 15 Elever (20 %), i Tertia 9 af 25 (36 %). Heller ikke han havde Held med sig. Provincial-Skolekollegiet erklærede, at man ikke kunde opgive den. »So lange also ein Schüler in den Realabteilungen sich findet, der an dem Unterricht im Dänischen teil zu nehmen wünscht, ist derselbe in der betr. Klasse nicht vorzuenthalten«. Dette var

¹ Abt. 302, Nr. 3091 a L.-A.

² Progr. Slesvig 1870, 31 f.

Klasser	1866/67	67/68	68/69	69/70	70/71	71/72	72/73	73/74
<i>Gymnasium.</i>								
Prima	0	0	0	1	2	1	1	1
Sekunda	0	0	0	1	1	2	2	3
Tertia	2	2	1	2	2	0	0	0
Kvarta	2	1	1	0	0	0	0	0
Kvinta	2	2	0	0	0	0	0	0
Seksta a	2	2	0	0	0	0	0	0
Seksta b	2	2	0	0	0	0	0	0
i alt...	10	9	2	4	5	3	3	4
<i>Realklasser.</i>								
Sekunda	2	2	2	2	2*	2*	2*	2*
Tertia	2	2	2	2	2*	2*	2*	2*
Kvarta	2	2	2	2	2*	2*	2*	2*
i alt...	6	6	6	6	6*	6*	6*	6*

Baade i Haderslev og Flensborg blev den fakultative Undervisning — i Oversigten kendetegnet ved et * — godt besøgt.

jo tydeligt nok, og Gidionsen foretog sig i de følgende fem Aar intet mod denne Undervisning.

I Beretningerne om Forvaltningen i Aarene 1871—1873 anbefalede baade Rektor Siefert i Flensborg og Keck i Husum at gøre Undervisningen i Dansk fakultativ¹. Nu gik Provincial-Skolekollegiet den 3. April 1874 ind paa, at Undervisningen i Dansk gjordes fakultativ for Gymnasieklasserne i Flensborg, Husum og Slesvig; kun i Haderslev blev den ved at være obligatorisk². Her havde man spurgt Rektor Jessen, om han mente, at en Forandring af den obligatoriske Undervisning til en fakultativ var passende. Han svarede, som man kunde vente sig det, med et utvetydigt Nej! I hans Redegørelse staar denne Sætning: »Es scheint allgemein anerkannt zu werden, dass es der Ordnung gemäss ist, die Sprache der Gegend richtig verwenden zu können«.

Det blev krævet, at Rektorerne indtil Midten af Aaret 1875 skulde opgive, hvor mange af Eleverne der deltog i den nu fakul-

¹ Abt. 302, Nr. 3092 L.-A.

² Zeitschr. f. Schlesw.-Holst. Geschichte, LXXVII (1953), 220.

tative Undervisning. I Flensborg var det i Sekunda alle paa to eller tre nær, i Prima over Halvdelen. Færre var det i Slesvig, ingen i Husum. Derfor bad nu Rektor Keck i Husum (tidligere i Slesvig) om, at Undervisningen skulde ophøre. Et Svar fik han ikke; — det er, som bekendt, ogsaa et Svar. 1877 kom Slesvig Katedralskoles Rektor Gidionsen (tidligere i Husum) med det samme Forslag. Han henviste til, at ingen Primaner i Gymnasiet og ingen Sekundaner i Realafdelingen deltog i Undervisningen, men i Gymnasiets Sekunda deltog dog 5 af 24 (21 %), i Realafdelingens Tertia 13 af 33 (39 %). Han fik et Svar, men det var negativt. Der blev henvist til Provinsens særlige Forhold (»in Berücksichtigung der besonderen, für die Provinz Schleswig-Holstein obwaltenden Umstände«), og ganske tydeligt hedder det: »Es wird den dortigen Schülern vielmehr bis auf weiteres auch in Zukunft die Gelegenheit nicht zu benchmen sein, sich, wenn sie es wünschen, auf der Domschule in der dänischen Sprache auszubilden«. To Aar senere kom Gidionsen, Katedralskolens Rektor, med et nyt Andragende. Han henviste til Provincial-Skolekollegiets Ord om Provinsens særlige Forhold og skrev (1879): »Ich erlaube mir anzufragen, ob nicht diese Umstände durch die neuerlich erfolgte definitive Erledigung der nordschleswigschen Frage wesentlich modificirt worden sind, so dass nunmehr dem erwähnten Antrage ohne jedes Bedenken stattgegeben werden könnte«. Ogsaa nu blev han, ligesom Keck tidligere, skuffet. Skolekollegiet benægtede, at Ophævelsen af Pragfredens § 5 skulde have en umiddelbar og afgørende Indflydelse paa de m. H. t. Sproget tilstedeværende særlige Forhold. Der var ingen Anledning til at forandre de for Danskundervisningen gældende Bestemmelser.

I Husum forsvandt den danske Undervisning snart efter, at den i 1874 var bleven fakultativ; lige fra 1875 staar der i Aarsberetningerne den stereotype Vending: »Hat ganz geruht«. Kun i Vinteren 1877/78 læste Sekundanerne de første 60 Sider af »Valdemar Sejrs«. De var de sidste, som i Gymnasiet der læste om den stille enlige Lampe, der en stjernelys Efteraarsnat 1201 skinnede ud fra Cellevinduet i Sorø Klosterbygning.

I Flensborg derimod gik Rektor Albert Müller personlig ind for det danske Sprogs Bevarelse; der var ingen Anledning til at faa det fjernet¹. Han var født i Ringelheim i det sydlige Hannover (Goslar Kreds), men denne »Fremmede« gjorde, i skarp Modsætning til de indfødte Slesvigere Gidionsen og Keck, meget for at øge Kendskabet til Nabolandets Sprog. I Skoleaaret 1873/74 havde Sekundanerne i Flensborg endnu to Timer Tysk og tre Timer Dansk om Ugen.

Saa kom den 28. December 1888, omtrent 25 Aar efter Landets Erobring, en Forordning af Kultusminister Gossler om, at al Undervisning i Dansk fra næste Paaske skulde ophøre, i Flensborg og Slesvig². Deltagelsen var blevet mindre og mindre i de senere Aar, ved Slesvig Katedralskole havde i Vinteren 1888/89 kun tre Elever deltaget i Undervisningen. Kun i Haderslev og Sønderborg vedblev Undervisningen foreløbig, i Haderslev som obligatorisk, i Sønderborg som fakultativ. — Nu var man saa vidt, som Wiese havde foreslaaet i 1866.

Indført var den danske Undervisning af praktiske Hensyn, »um dem dänisch redenden Teil der Bevölkerung Nordschleswigs Sicherheit in der Erlangung vollkommener Fertigkeit im Gebrauch der dänischen Sprache in Betreff der später anzustellenden Prediger pp. zu geben«³. Dette Maal kunde p. G. af det ringe Timetal kun naas i Haderslev. Men man havde forlængst paa anden Maade draget Omsorg for de unge Teologer. I 1870 blev Præsteseminariet for Nordslesvig grundlagt, ved hvilket et indgaaende Kendskab til den danske Bibel, Luthers lille Katekismus og den danske Salmebog baade blev tilsigtet og opnaaet⁴.

¹ Abt. 302, Nr. 3091 L.-A.: 9/6 1875.

² Centralblatt für die gesamte Unterrichtsverwaltung in Preussen 1889, 218.

³ Bericht der Schleswigschen Regierung 28/4 1866: Akten der Regierung in Schleswig, Abt. II, betr. Schulverbände und deren Verfassung, nu i Abt. 309 i L.-A.; jfr. Göttingische gelehrte Anzeigen 1935, 95 f.

⁴ Schriften des Vereins für Schlesw.-Holst. Kirchengeschichte, 2. R., X, Hefte 2 (1950), 88. — Allerede Hertug Friedrich (VIII) havde udtalt Tanken om Oprettelsen af et dansk Pastorseminarium: [E. Michelsen] i Christliche Welt, VI (1906), 164.

Det ligger nær at spørge, hvad Ophævelsen af Undervisningen i Dansk i Flensborg, Husum og Slesvig har betydet for de vordende Teologer. Af de Præster, som var ansat i Nordslesvig i Aarene 1880—1920, var de 44 Studenter fra Flensborg Gymnasium, 8 fra Husum Gymnasium og 9 fra Slesvig Katedral-skole. Alle Studenter fra Slesvig og 38 fra Flensborg har haft Lejlighed til at lære Dansk i Skolen. Derimod er 6 Studenter fra Flensborg og alle 8 fra Husum bleven Præster i Nordslesvig uden at have lært Dansk i Skolen¹.

Fra 1889 var der altsaa kun to højere Skoler i Provinsen med Dansk som Undervisningsfag: Haderslev og Sønderborg. Fra Paaske 1890 blev ogsaa Undervisningen i Haderslev gjort fakultativ, thi medens Rektor Jessen altid meget energisk var gaaet ind for denne Undervisning, var hans Efterfølger² ikke istand til overfor Ministeriet at forsvare den obligatoriske Undervisning. Han havde foreslaaet at gøre Undervisningen fakultativ i Prima og Sekunda, som var overbyrdet med Fag, men at lade den vedblive at være obligatorisk i Tertia, men Ministeren bestemte, at al Undervisning i Dansk i Fremtiden skulde være fakultativ som Skolekollegiet havde foreslaaet.

Denne fakultative danske Undervisning blev ophævet i Sønderborg 1906³, medens den i Haderslev blev fortsat lige til den første Verdenskrig og genoptaget i udvidet Form 1919⁴. Men der var i denne Periode kun faa Elever, som deltog, til sidst blot 10—12 % af Kvintanerne og Sekstanerne. Da næsten hver Tredie af de 167 Studenter fra Haderslev Gymnasium fra Paaske 1890 til Paaske 1914 valgte det teologiske Studium⁵ og derfor naturligvis maatte nære Ønske om allerede paa Skolen at lære det danske Sprog og den danske Literatur grundigt at kende,

¹ Achelis i *Göttingische gelehrte Anzeigen* 1935, 96.

² Adolf Ostendorf; jfr. om ham M. Michelsen i *Haderslev-Samfundets Aarsskrift* 1950, 30—33.

³ Tilskueren 1919, 442; *Zeitschr. f. Schlesw.-Holst. Geschichte*, LXXVII (1953), 222.

⁴ *Ibid.* 221 f.

⁵ 47 Teologer af 167 Studenter: *Aus der Geschichte des Haderslebener Johanneums* (1921), 84—92.

saa er det paafaldende, at saa faa deltog i Undervisningen. Men det var ikke Elevernes Skyld. Undervisningen var blevet ringere. I det kvarte Aarhundrede, Jessen ledede Skolen, var der — efter Forholdene — blevet præsteret meget: At oversætte filosofiske Skrifter af Schiller til Dansk, Tacitus og Livius fra Latin til Dansk, det giver Herredomme over Sproget. Da Jessen var gaaet af 1889, fortsatte August Sach¹ i samme Aand. 1893 oversatte Primanerne endnu Egmont til Dansk. Under hans Efterfølger blev det anderledes, og til sidst læste man kun — et Udvalg af H. C. Andersens Eventyr.

I Sønderborg havde Dansk altid været fakultativt, men Eleverne dispenseredes kun, hvis Forældrene krævede det. Oprindeligt blev der undervist i to Timer om Ugen i hver Klasse, 1888/89 kun i de tre nederste Klasser, derefter en Tid lang i kombinerede Klasser fra Prima til Kvarta. I 1906 standsedes Undervisningen².

Redegørelsen viser, at Provinzial-Skolekollegiet stedse indtil 1888 er gaaet ind for Danskundervisningen trods den ihærdige Modstand fra Rektorerne i Slesvig og Husum. Disse Rektorer var født i Hertugdømmet, medens Provinzialskoleraaderne enten kom fra de gamle preussiske Provinser³ eller fra de 1866 ny-erhvervede⁴. Dette overraskende Resultat af Undersøgelsen staar i skarpeste Modsætning til de gængse Forestillinger, man møder!⁵.

¹ Achelis i Zeitschrift f. Schlesw.-Holst. Geschichte, LX (1931), 641—650; om hans Undervisning i Dansk jfr. Carsten Petersen i Haderslev-Samfundets Aarsskrift 1940, 14.

² Jfr. S. 405, Anm. 3.

³ Julius Sommerbrodt, Provincial-Skoleraad 1868—1873, f. i Liegnitz (Schlesien) 6/12 1813, d. i Breslau 6/1 1903; jfr. R. Förster i Biographisches Jahrbuch für die Altertumswissenschaft, XXXI (1908), 115 f. (med Uddrag af Sommerbrodts Autobiografi).

⁴ Gustav Lahmeyer, Provincial-Skoleraad 1873—1883, f. i Hannover 5/5 1827, d. i Kassel 8/1 1915; jfr. Heussner i Blätter für höheres Schulwesen, XXXII (1915), 51 f. — Hans Efterfølger Reinhold Köpke (1883—1890) var fra Berlin (f. 18/7 1839, d. sst. 16/12 1915).

⁵ Til lignende Resultater er Peter Meinhold kommet m. H. t. Behandling af Katolikkerne efter den preussiske Anneksion (Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte, 1. R., XX, (1954).

Zusammenfassung.

Aus praktischen Erwägungen wurde der dänische Unterricht, der in den holsteinischen Gymnasien schon 1864—1868 abgeschafft war, in den schleswigschen zunächst als obligatorisches Fach beibehalten; nur in den Realklassen und auf der Sonderburger Realschule war er fakultativ. Die Direktoren in Schleswig und Husum, gebürtige Schleswiger, drängten immer wieder auf Beseitigung, die Provinzialschulräte, die aus Preussen stammten, bestanden auf Beibehaltung. Seit 1874 war der Unterricht fakultativ, nur in Hadersleben blieb er obligatorisch. 1888 wurde der fakultative Unterricht aufgehoben, nur in Hadersleben (obligatorisch bis 1890, dann fakultativ) und Sonderburg (fakultativ bis 1906) blieb er erhalten. Zur Ausbildung der jungen Theologen war 1870 das dänische Predigerseminar eingerichtet worden.
